

7. Hryhorenko Ye., Shnitser M. *Yak pislia viiny Ukraina maie vidnovliuvaty ekonomiku ta biznes. Velyke doslidzhennia* [How Ukraine should restore the economy and business after the war. Great research]. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501> [in Ukr.].

8. Rykhliitskiy V. *Biznes z prysmakom porokhu. Istorii pidpriemtsiv, yaki perelashtuvalysia pid chas viiny.* [Business with the taste of gunpowder. Stories of entrepreneurs who changed during the war]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/6/695725/> [in Ukr.].

9. Chernyshevych D. R., Zhyhalkevych Zh. M. *Rozvytok biznesu pid chas voiennoho stanu* [Business development during martial law]. URL: [file:///D:/Documents/Запыску/271781-Текст%20статті-626775-1-10-20230112%20\(3\).pdf](file:///D:/Documents/Запыску/271781-Текст%20статті-626775-1-10-20230112%20(3).pdf) [in Ukr.].

10. *Analiz aktualnogo stanu ta propozyzii shchodo pokrashchennia umov dlia pidpriemnytstva v Ukraini* [Analysis of the current situation and proposals for improving conditions for entrepreneurship in Ukraine]. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stant/> [in Ukr.].

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Виноградня Віта Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. М. Грушевського, буд. 57, кв.7, м. Переяслав, 08400, Україна
e-mail: vinogradniy_roma@ukr.net

Бурдонос Людмила Іванівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Богдана Хмельницького 99, кв. 1, м. Переяслав, 08400, Україна
e-mail: burdonos_lyuda@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHORS

Vita Vynogradnya, PhD in Economics, Associate Professor of Finances, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
57 M. Grushevskyy St., apt. 7, Pereiaslav, 08400, Ukraine
E-mail: vinogradniy_roma@ukr.net

Lyudmila Burdonos, PhD in Economics, Associate Professo of Finances, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Bohdan Khmelnytsky street, house 99, g. Pereiaslav 08400, Ukraine
e-mail: burdonos_lyuda@ukr.net

УДК 330.342.146:[355.48(470:477)]:328.132.7

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-113-120>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ПОДОЛАННЯ У КОНТЕКСТІ ІНІЦІАТИВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Костик Є. П.,
Овсієнко А. М.

Предметом дослідження є: соціально-економічні ризики повномасштабної війни російської федерації проти України та стабілізаційні заходи щодо їх подолання у контексті ініціатив Президента України.

Мета наукової статті полягає у проведенні дослідження соціально-економічних проблем, які спричинені повномасштабною війною російської федерації проти України та стабілізаційних заходів щодо їх подолання з урахуванням Президентських ініціатив.

Методи дослідження. Усі компоненти дослідження базуються на основних принципах – науковості, об'єктивності, системності, розвитку, а також методах пізнання соціально-економічних процесів суспільного розвитку – аналізу, синтезу, проблемно-хронологічному, порівняльно-аналітичному, статистичному, системного та комплексного підходу.

Методологія проведення роботи. У процесі дослідження означеної проблематики були взяті за основу: основні положення економічної теорії та національної економіки, праці вітчизняних учених і практиків в означеній сфері, науково-аналітичні розвідки Центру економічних та соціальних досліджень при Національному інституті стратегічних досліджень.

Результати роботи. Основний науковий результат дослідження полягає у вивченні соціально-економічних ризиків повномасштабної війни російської федерації проти України та стабілізаційні заходи щодо їх подолання у контексті ініціатив Президента України.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем політичної економія, національної та регіональної економіки, глобальної економіки.

Висновки. Отже, виходячи із контексту нашого дослідження можна зробити наступні висновки, про те, що повномасштабна війна російської федерації проти України спричинила до: втрат людського капіталу; скорочення виробництва; через бойові дії агросектор втратив частину врожаю; руйнування логістичних ланцюгів та частини транспортної інфраструктури; дефіцит енергетичних ресурсів, а це у свою чергу негативно відобразилося на виробничій та соціальній сферах; зростання собівартості виробничих процесів; інфляція; скорочення сукупного попиту та зниження товарного експорту; стагнація інвестицій, що зумовило втрату фінансових ресурсів підприємств; збільшення дефіциту державного бюджету та державного боргу, через збільшення видатків на оборону й соціальні потреби; скоротилося банківське кредитування. Однак, враховуючи вважену соціально-економічну політику усіх гілок державних органів влади і зокрема – Президента України та підтримці зарубіжних партнерів, вдалося стримати від падіння та стабілізувати ключові сектори економіки.

Ключові слова: війна росії проти України; Президент України; внутрішня політика, втрата людського капіталу; скорочення виробництва; гуманітарні та соціальні питання.

SOCIO-ECONOMIC RISKS OF A FULL-SCALE WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE AND STABILIZATION MEASURES TO OVERCOME THEM IN THE CONTEXT OF THE INITIATIVES OF THE PRESIDENT OF UKRAINE

Kostyk Yevhenii,
Anatolii Ovsiienko

The subject of the study is: socio-economic risks of a full-scale war of the russian federation against Ukraine and stabilization measures to overcome them in the context of the initiatives of the President of Ukraine.

The purpose of the scientific article is to conduct a study of socio-economic problems caused by the full-scale war of the russian federation against Ukraine and stabilization measures to overcome them, taking into account the Presidential initiatives.

Research methods. All research components are based on the main principles - scientificity, objectivity, systematicity, development, as well as methods of learning socio-economic processes of social development – analysis, synthesis, problem-chronological, comparative-analytical, statistical, systematic and complex approach.

Work methodology. In the process of researching the specified issues, the following were taken as a basis: the main provisions of economic theory and the national economy, the work of domestic scientists and practitioners in the specified field, scientific and analytical intelligence of the Center for Economic and Social Research at the National Institute of Strategic Studies.

Work results. The main scientific result of the study is the study of socio-economic risks of a full-scale war of the russian federation against Ukraine and stabilization measures to overcome them in the context of the initiatives of the President of Ukraine.

Field of application of results. The results of this study can be applied in the field of studying the problems of political economy, national and regional economy, global economy.

Conclusions. So, based on the context of our research, we can draw the following conclusions, that the full-scale war of the russian federation against Ukraine contributed to: loss of human capital; reduction of production; due to hostilities, the agricultural sector lost part of the harvest; destruction of logistics chains and part of the transport infrastructure; shortage of energy resources, and this, in turn, had a negative impact on the production and social spheres; increase in the cost of production processes; inflation; reduction of aggregate demand and reduction of commodity exports; stagnation of investments, which led to the loss of financial resources of enterprises; an increase in the deficit of the state budget and the state debt, due to an increase in spending on defense and social needs; bank lending decreased. However, taking into account the balanced socio-economic policy of all branches of state authorities, and in particular the President of Ukraine, and the support of foreign partners, it was possible to prevent the fall and stabilize the key sectors of the economy.

Keywords: russia's war against Ukraine; President of Ukraine; domestic politics, loss of human capital; reduction of production; humanitarian and social issues.

JEL Classification: D81, H56, J30

Актуальність теми. Війна росії проти України спричинила потужну гуманітарну кризу, позаяк інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022 р., завдали великого удару по всіх ланках економічної, соціальної, гуманітарної системах нашої держави. У перші дні війни перед системою державного управління постало вирішення нагальних завдань – стабільне забезпечення усім необхідним ЗСУ, допомога постраждалому цивільному населенню і відновлення інфраструктури, повноцінне функціонування систем життєдіяльності країни в умовах війни, а відтак, вітчизняна економіка стає одним з пріоритетних фронтів, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність України успішно відбудовуватися після їх закінчення.

Слід зауважити, що актуальним є, як з точки зору історико-економічної оцінки так і з суто практичної необхідності, вивчення усіх спектрів: військового, політичного, соціально-економічного, культурного характеру, тієї ситуації в якій опинилася наша країна на початку війни і які кроки були здійснені з боку державних органів влади

для стабілізації системи секторальної економіки. У ракурсі нашої розвідки акцентовано увагу на соціально-економічні ризики, які виникли у результаті повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України та стабілізаційні заходи щодо їх подолання у контексті Президентських ініціатив.

Ступінь дослідження проблеми. У вітчизняній науковій літературі досить мало робіт, які б повною мірою висвітлювали дану проблему, однак є дослідження, які розглядають дотичні теми. Так, В.В. Близнюк та Л.Д. Яценко розглядають ключові загрози соціальній безпеці на ринку праці України, що є наслідком війни РФ проти України та обґрунтовують перспектив щодо їх нейтралізації [1]. Тоді, як Є.В. Буряк, К.Ю. Редько, А.О. Чернопол, О.В. Орленко у своїй праці розкривають особливості економічної та соціальної складових стратегії сталого розвитку в умовах війни та євроінтеграції України [2]. Натомість колектив авторів Інституту демографічних та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи у монографії «Якість життя населення України та перші наслідки війни», здійснюють оцінку можливих наслідків війни для якості життя населення України, дають попередню оцінку руйнівним впливам війни та визначають перспективи подолання її негативних наслідків, а також розглядають ключові складові якості життя, на яких має бути зосереджена увага суспільства у перші періоди повоєнного відродження [3]. Проведення оригінального дослідження перспектив післявоєнного відновлення економіки України на основі аналізу її актуального стану і тенденцій функціонування в умовах повномасштабної війни здійснили І.А. Хмарська, К.Я. Кучерява, І.О. Клімова [4]. Досить аргументованим є дослідження проведене фахівцями Центру Разумкова «Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства» де наведені результати дослідження впливу російської агресії на українське суспільство, аналіз прямих та опосередкованих наслідків війни на зайнятість, рівень життя населення, сферу соціального захисту та ринок праці, а також аналізується вплив війни на соціальне самопочуття громадян, які стали тимчасово переміщеними особами. У дослідженні також розглядаються інструменти державної політики та ефективність державних антикризових заходів, спрямованих на підтримку населення України [5]. Важливим складником джерельної бази виступають науково-аналітичні розвідки Центру економічних та соціальних досліджень при Національному інституті стратегічних досліджень (НІСД), де фахівці позначили власне бачення головних ризиків та здобутків воєнного часу 2022 р. [6]. У свою чергу, механізм надання державної гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану подано у аналітичній довідці Національного агентства з питань запобігання корупції, де команда НАЗК здійснила аналіз нормативного регулювання та дослідила, як на практиці на час дії воєнного стану державний апарат реалізує процеси із забезпечення гуманітарною допомогою [7]. Однак умови, в яких опинилася Україна внаслідок військових дій, спонукають до додаткових ґрунтовних досліджень.

Метою наукової статті є проведення дослідження соціально-економічних проблем, які спричинені повномасштабною війною російської федерації проти України та стабілізаційних заходів щодо їх подолання з урахуванням Президентських ініціатив. Для досягнення поставленої мети було сформовано **наступні завдання**: проаналізувати вплив війни на національну економіку, зокрема ключові тенденції в економічних процесах та зміни у соціально-економічних показниках; показати стабілізаційні заходи щодо подолання соціально-економічних ризиків у контексті ініціатив глави держави.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України [8], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [9] 24 лютого 2022 р. Президент України підписує Указ №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [10]. Згідно цього документа, військовому командуванню разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Президентом були поставлені чіткі завдання по запровадженню та здійсненні, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави. Із цього моменту розпочався новий, досить складний, історичний етап нашої держави.

Центром економічних та соціальних досліджень при Національному інституті стратегічних досліджень (НІСД) проведено розвідку, де фахівці позначили власне бачення головних ризиків та здобутків воєнного часу 2022 р., а також прогноз щодо ризиків війни для економіки України, а саме: скорочення виробництва, збільшення нестабільності, руйнування інфраструктури, втрати бізнесу [6].

Головним та визначальним ризиком повномасштабної війни для України, за результатами дослідження стала втрата людського капіталу, котра відбулася внаслідок потужної міграції людей – як за кордон, так і всередині країни. Чимало кваліфікованих та продуктивних працівників фактично вибули з виробничого процесу. Різко збільшилося безробіття, за деякими оцінками – досягло близько 30%, зросло навантаження на систему соціального захисту. При цьому ринку праці притаманна розбалансованість у професійно-кваліфікаційному та регіональному вимірах [6].

Дослідники В.В. Близнюк та Л.Д. Яценко переконливо доводять: «... воєнні дії змусили значну частину населення покинути своє постійне місце проживання, їх частка сягає біля 27%, зокрема, серед населення віком 18-24 та 25-34 відповідно 36 та 34%, звуження поля прикладання праці та у зв'язку зі зміною місця проживання погіршилась ситуація у сфері зайнятості та доходів працюючого населення. Станом на 17 березня 2022 р. 100 і більше відсоткове залучення персоналу в порівнянні з довоєнним періодом заявляли лише 17% підприємств, від 70 до 99% підприємств до роботи залучали 10% персоналу. Результати опитування показали, що у березні поточного року серед опитаних 38% не мали роботу, 57% були

працевлаштованими, серед останніх 45% мали роботу і працювали, решта не працювали при збереженні місця роботи. З числа працевлаштованих 21% отримували заробітну плату та були впевнені, що виплати збережуться і в майбутньому періоді, а 42% з них її отримували, але не мали ніяких гарантій щодо збереження виплат у наступні місяці. Зменшення розмірів виплат за працю не відчували лише у 39% працюючих, що їх отримували, у 45% заробітки скоротились. Погіршення ситуації у сфері зайнятості та оплати праці посилюється дією інфляційного фактору, що призвело до падіння купівельної спроможності населення. Зокрема, лише за березень 2022 р. продукти харчування подорожчали на 6,4% (в річному вимірі +19,6%); фармацевтична продукція – на 7,7% (в річному вимірі +13,0%); автомобільне паливо – на 7,7% (в річному вимірі +30,0%); транспортні послуги – на 2,6% (в річному вимірі +20,3%)» [1, с.1109-1110].

Як зазначають фахівці Центру економічних та соціальних досліджень, серед вагомих чинників переміщень людей – масові руйнування житла та соціальної та комунальної інфраструктури, що призвело до різкого погіршення якості життя, а в умовах зими – й унеможливлення проживання на територіях, звільнених від окупантів, або тих, котрі перебувають у зонах, наближених до бойових дій, чи у прикордонних з росією громадах[6].

Згідно з аналітичними дослідженнями, війна призвела до значного скорочення виробництва, зокрема: ВВП впав більш ніж на 30%, промислове виробництво скоротилося на третину, а в деяких галузях скорочення досягло 70%, що зумовлено, як фактичною втратою частини виробничого потенціалу, так і руйнуванням логістичних ланцюгів. Внаслідок бойових дій скоротилося виробництво сільськогосподарської продукції, а відтак агросектор втратив частину врожаю, зниженого через бойові дії, різко ускладнилося якісне зберігання врожаю в умовах звуження можливостей експорту агропродукції [6].

Однією з ознак ризику війни є різке порушення ланцюгів постачання та розподілу через фізичне знищення частин транспортної інфраструктури, погіршення транспортних комунікацій і неможливість проходження переважної більшості товарів морем.

Слід наголосити на тому, що в останньому кварталі 2022 р. різко посилюється ризик дефіциту енергетичних ресурсів унаслідок цілеспрямованого руйнування ворогом національної енергетичної інфраструктури, а це у свою чергу негативно відобразилося на виробничій та соціальній сферах.

У контексті нашого дослідження ми погоджуємося із позицією аналітиків Центру економічних та соціальних досліджень, що в умовах війни суттєво зросла собівартість більшості виробничих процесів, а саме: здорожчання енергоресурсів, іншої сировини, логістики, подорожчання імпортованих складових частин через девальвацію гривні. Усе це створює сильні інфляційні тенденції – коли річна інфляція перевищує 30 %, їх було підсилено впливом девальвації на рівень цін експортоорієнтованої продукції – в міру розблокування можливостей її експорту.

Слід зауважити, що війна також вплинула і на сукупний попит який значно скоротився, а також на 34 %, за 11 місяців 2022 р., знизився товарний експорт, так як першопричинами цього, було скорочення експортного виробництва та ускладнення експортної логістики, зокрема – обмежена пропускна спроможність західного кордону України. Через погіршення платоспроможності домогосподарств в умовах втрати роботи звужився споживчий попит. Спостерігається стагнація інвестицій, зумовлена високою невизначеністю та втратою фінансових ресурсів підприємств.

У фінансовій сфері основними ризиками було рекордне збільшення дефіциту державного бюджету (31,7 % ВВП) та державного боргу, через збільшення видатків на оборону – близько 20 % ВВП – й соціальні потреби, а також через вимушене проведення значної податкової лібералізації у перші місяці війни, що призвело до недоотримання потенційних ресурсів як центрального, так і місцевих бюджетів.

В умовах війни значно скоротилося банківське кредитування внаслідок погіршення платоспроможності позичальників та зростання ризиків. Проте надалі гальмування розвинулося через різке підвищення облікової ставки НБУ та переорієнтації в цих умовах значних коштів банків на безризикові фінансові інструменти (депозитні сертифікати) НБУ[6].

Враховуючи зазначені вище негативні чинники, що вплинули на соціально-економічні процеси нашої держави, національний супротив демонстрував стійкість економіки в умовах війни. Саме завдяки виваженій соціально-економічній політиці усіх гілок державних органів влади і зокрема – Президента України та підтримці зарубіжних партнерів, вдалося стримати від падіння та стабілізувати ключові сектори економіки.

Так, зокрема, послідовна політика НБУ дозволила уникнути впливу капіталів з країни та некерованої девальвації гривні, позаяк, стабільність та передбачуваність курсу гривні знижували негативні інфляційні очікування, при цьому збережено золотовалютні резерви країни, які у листопаді сягнули передвоєнного рівня – майже 28 млрд дол. США, досягнуто відносної рівноваги на готівковому та достатньої стійкості на безготівковому ринку валюти. Попри активну монетизацію дефіциту бюджету через купівлю урядових облігацій Нацбанком, завдяки компенсувальній монетарній політиці вдалося зберегти прийнятні темпи зростання цін та уникнути гіперінфляції.

В умовах значного звуження податкової бази забезпечено відносно високий рівень наповнення бюджету, значною мірою – завдяки свідомому підтриманню податкової дисципліни платниками. Чітке функціонування системи бюджетного фінансування належним чином забезпечувало як оборонні, так і соціальні потреби, організацію державної підтримки бізнесу в умовах специфічних ризиків війни.

Міжнародна фінансова допомога у вигляді грантів і пільгових кредитних ресурсів відіграла особливу роль у підтримці фіскальної стабільності країни в умовах різкого зростання витрат, загальна сума з початку

війни РФ проти України склала 23 млрд доларів. Важливим специфічним прикладом міжнародної підтримки стала можливість призупинення виплат за державним та гарантованим державою боргом із групою офіційних кредиторів з числа країн G7 та Паризького клубу на загальну суму близько 3,1 млрд дол. США, це у свою чергу дало можливість розвантажити видатки бюджету [6].

Досить потужним меседжем був виступив Президента України Володимира Зеленського із відеозверненням щодо реалізації Ініціативи Європейського Союзу «Шляхи солідарності» (Solidarity Lanes), яка була започаткована 12 травня 2022 року. Її мета – сприяти налагодженню та вдосконаленню альтернативних маршрутів експорту української сільськогосподарської продукції у зв'язку з блокуванням чорноморських портів, а також забезпечити можливість імпорту необхідних товарів в Україну.

Зауважимо, що Ініціатива, запропонована главою держави, передбачає реалізацію комплексу заходів для усунення затримок транспорту на кордонах України з державами Європейського Союзу, покращення автомобільного, залізничного та річкового сполучення між нашою країною та ЄС у майбутньому. Ідея була підтримана, позаяк Європейська комісія разом із Європейським інвестиційним банком і Європейським банком реконструкції та розвитку оголосили про виділення в межах ініціативи додаткових 850 млн євро, а Світовий банк – 100 млн євро для підтримки українського експорту, зокрема шляхом реалізації цільових спільних проектів [11].

Показовим прикладом вирішення логістичних проблем для експорту стало налагодження роботи «зернового коридору» на основі Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів та, що не менш важливо, відновлення чіткої роботи транспортної й портової логістики з українського боку. Так, за результатами першого Міжнародного установчого саміту International Summit on Food Security щодо реалізації української гуманітарної ініціативи Grain from Ukraine зібрано близько 150 млн доларів, які будуть використані на закупівлю продовольства для країн Африки та Азії, що потерпають від голоду. Про це повідомив Президент Володимир Зеленський під час спілкування з представниками ЗМІ за підсумками саміту в Києві. Як зазначив глава держави: «Суть нашої нової гуманітарної ініціативи дуже проста, прозора, дуже важлива. Ми плануємо відправити з українських портів принаймні 60 суден до країн, які найбільше потерпають від продовольчої кризи й потребують термінової допомоги. Це такі країни, як Ефіопія, Судан, Південний Судан, Сомалі, Конго, Кенія, Ємен та інші» [12].

За даними дослідження, станом на 12 грудня 2022 р., з України було експортовано 13,7 млн т агропродукції. Функціонування «зернового коридору» унаочило збереження статусу України на світовому ринку агропродукції, зменшило економічний спад в Україні, поліпшило фінансове становище агровиробників [6].

Поза сумнівом, сама можливість виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо експорту зерна є наслідком виявленої вітчизняним агросектором виняткової стійкості в умовах воєнних ризиків. У гранично складних умовах було проведено весняно-польові роботи, влітку та восени зібрано врожай. За цей період українські аграрії забезпечили безперебійне та достатнє постачання внутрішнього ринку продовольством, а також сировиною для харчової промисловості. Ефективно функціонує вся продовольча система країни: від потужних агрохолдингів до фермерських та особистих селянських господарств. Продовольча система витримала стрес-випробування масовими переміщеннями населення по всій країні, які різко збільшили споживання в деяких частинах країни.

Спроможність до швидкого відновлення продемонстрована як дрібним бізнесом, так і великими державними та приватними компаніями. Найпершим показовим прикладом відбудови стійкості на децентралізованих засадах стало подолання кризи на ринку пального, що виникла внаслідок руйнування вітчизняної нафтопереробки та великих нафтобаз. Завдяки поєднанню приватної ініціативи та лібералізаційних кроків держави вдалося не лише подолати кризу, а й досягти значно більшої стійкості системи забезпечення паливом, адекватної умовам воєнних ризиків.

Важливу роль для збереження виробничого потенціалу та пришвидшення відновлення виробництва в умовах воєнних ризиків відіграла масштабна релокація підприємств до відносно безпечних регіонів, при цьому важливі завдання щодо налагодження роботи, відновлення економічних зв'язків, кадрового забезпечення поклалися на органи влади та самоврядування регіонів-реципієнтів. Релокація підприємств закладає основи майбутнього нового економічного ландшафту повоєнної України [6].

Слід підкреслити, що з початку широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України в державі постала нагальна проблема забезпечення гуманітарною допомогою військових та цивільного населення, зокрема вимушених внутрішньо переміщених осіб [7].

За даними ряду аналітичних джерел станом на лютий 2022 року тільки у зв'язку з війною на Донбасі очікувалось, що 2,9 млн людей потребуватимуть допомоги, з них 1,1 млн – це мешканці підконтрольних Україні територій Донецької та Луганської областей, серед яких 133 тис. ВПО, та ще 160 тис ВПО в інших областях по всій Україні. Секторально потреби розподілені таким чином: захист – 2,5 млн; вода, санітарія та гігієна – 2,5 млн; охорона здоров'я – 1,5 млн; продовольча безпека та засоби існування – 1,1 млн; освіта – 252 тис.; житло та непродовольчі товари – 158 тисяч. Можна констатувати той факт, що останні 8 років стали «тренувальним майданчиком» для суб'єктів надання гуманітарної допомоги в тій ситуації, в якій країна опинилась після 24 лютого 2022 р., коли обсяги і масштаби цієї допомоги зросли в сотні і тисячі разів [7].

Досить важливим нормативно-правовим документом щодо підтримки населення, що постраждало від війни було запровадження Указу Президента України «Про координацію заходів з вирішення гуманітарних та соціальних питань» від 02.03.2022 №93/2022 [13]. Згідно якого утворювався Координаційний штаб з

гуманітарних та соціальних питань, який повинен був ефективно надавати постраждалим від війни громадянам допомогу та оперативно координувати волонтерські ініціативи, гуманітарні організації.

У свою чергу на Кабінет Міністрів України покладалося забезпечити: оперативну взаємодію представників обласних військових адміністрацій з Координаційним штабом; ефективну співпрацю з дипломатичними представництвами і консульськими установами іноземних держав в Україні, міжнародними організаціями, іноземними донорами щодо надання гуманітарної допомоги Україні. Тоді, як Національному банку України рекомендувалося відкрити спеціальний рахунок по збору коштів для надання гуманітарної допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України [13].

Штаб працює за трьома напрямками: залучення гуманітарної допомоги через європейський механізм цивільного захисту, координаційний штаб реагування на катастрофи НАТО, залучення гуманітарної допомоги на двосторонньому рівні від урядів іноземних держав і міжнародних організацій; допомога від великого бізнесу військовим адміністраціям і громадам [7, с. 27].

Згідно зі статистикою, оприлюдненою на порталі Help.gov.ua, за період з 11.03.2022 по 18.04.2022 всього на територію України було доставлено 213 669 т гуманітарної допомоги, з яких: 41 011 т (19%) – задекларовані для одержувачів: обласні, міські, районні військові адміністрації та склади обласних військових адміністрацій; 6 708 т (3%) – задекларовані для одержувачів: ДСНС, ЦОВВ; 22 557 т (11%) – задекларовані для одержувачів – органів місцевого самоврядування; 6 024 т (3%) – задекларовані для одержувачів: заклади медицини, заклади освіти, дитячі будинки [7, с. 32].

Одним із каналів надходження гуманітарної допомоги для ЗСУ є спеціальний рахунок, про відкриття якого повідомив НБУ ще на початку війни. Рахунок – мультивалютний, створений та відкритий як для переказу коштів від міжнародних партнерів та донорів – в іноземній валюті (доларах США, євро, британських фунтах, швейцарських франках, австралійських, канадських доларах, юані Женьміньбі та єнах), так і від українського бізнесу та громадян – у національній валюті.

Станом на кінець травня 2022 року НБУ прозвітував про те, що залишок коштів на спецрахунку становив понад 6 млн гривень. На кінець 2022 року Національний банк України перерахував на потреби військових 16,9 млрд грн, зокрема: на потреби Національної гвардії України – всього 950 млн грн; на потреби Національної поліції України – всього 1 650 млн грн; на потреби Міністерства оборони України – всього 13 280 млн грн; на потреби Державної прикордонної служби – всього 980,2 млн гривень.

Слід підкреслити, що Координаційним штабом при Офісі Президента України та активною молоддю для збору потреб й оперативної допомоги цивільному населенню було створено офіційну платформу країни «СпівДія» (spivdiia.org.ua) [14]. На сьогодні платформа «СпівДія» забезпечує допомогу цивільному населенню за такими напрямками: співдія волонтери – платформа волонтерів, які долучаються до ініціатив платформи; співдія діти – створення просторів двох типів: стаціонарних та мобільних з метою розвитку неформальної освіти та надання психологічної допомоги дітям від 5 до 12 років; організація волонтерської допомоги у доставці медикаментів до потребуючих; співдія підприємці – підтримка спільноти підприємців, малого та середнього бізнесу з метою сприяння відновленню бізнесу під час війни та у післявоєнний період; співдія work – підтримка у працевлаштуванні біженців та тимчасово переміщених осіб і зміні професії; співдія шелтер – підтримка поселень евакуйованих громадян; співдія хаб – організація гуманітарних просторів на базі молодіжних центрів та молодіжних просторів, активних волонтерських та громадських організацій України для підтримки потребуючих українців, які постраждали під час війни.

Висновки. Отже, виходячи із контексту нашого дослідження можна зробити наступні висновки, про те, що повномасштабна війна російської федерації проти України спричинила до: втрат людського капіталу; скорочення виробництва; через бойові дії агросектор втратив частину врожаю; руйнування логістичних ланцюгів та частини транспортної інфраструктури; дефіцит енергетичних ресурсів, а це у свою чергу негативно відобразилося на виробничій та соціальній сферах; зростання собівартості виробничих процесів; інфляція; скорочення сукупного попиту та зниження товарного експорту; стагнація інвестицій, що зумовило втрату фінансових ресурсів підприємств; збільшення дефіциту державного бюджету та державного боргу, через збільшення видатків на оборону й соціальні потреби; скоротилося банківське кредитування. Однак, враховуючи виважену соціально-економічну політику усіх гілок державних органів влади і зокрема – Президента України та підтримці зарубіжних партнерів, вдалося стримати від падіння та стабілізувати ключові сектори економіки.

Слід зазначити, що окреслена проблематика залишається відкритою, позаяк воєнні дії тривають і рахунок втрат ще не закритий, а відтак дослідження і оцінка соціально-економічних наслідків повномасштабної війни російської федерації проти України та заходи щодо їх подолання повинні бути продовжені і поглиблені, так як мають важливе значення для розробки дієвої соціальної та економічної політики у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Близнюк В. В., Яценко Л. Д. Ринок праці України в умовах війни. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137>.
2. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). Наукові записки Львівського університету

бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Вип. 34. 2022. С. 135-143. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052>.

3. Якість життя населення України та перші наслідки війни. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., та ін; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ, 2023. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf.

4. Хмарська І. А., Кучеряєва К. Я., Клімова І. О. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. Економіка та суспільство. Випуск № 42. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>.

5. Центр Разумкова. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства (2022) URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf.

6. Підсумки 2022 року та очікування щодо 2023 року. Центр економічних та соціальних досліджень НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-2022-roku-ta-ochikuvannya-shchodo-2023-roku>.

7. Механізм надання державної гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: аналітична довідка. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Mehanizmu-nadannya-derzhavnoyu-gumanitarnoyi-dopomogy-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf>.

8. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

9. Про правовий режим воєнного стану: Закон. України від 12.05.2015 р. № 389. Відомості Верховної Ради. України. 2015. № 28. Ст. 250.

10. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

11. Володимир Зеленський виступив з відеозверненням щодо реалізації ініціативи ЄС «Шляхи солідарності». URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-vistupiv-z-videozvernenniam-shchodo-realizatsii-initsiatyvy-esh-shlyakhi-solidarnosti-79085>.

12. Ініціатива Grain from Ukraine підкреслює глобальну роль України та її партнерів у гарантуванні світової продовольчої безпеки – Президент за підсумками International Summit on Food Security. URL: <https://www.president.gov.ua/news/iniciativa-grain-ukraine-pidkreslyuye-globalnu-rol-ukrayini-79473>.

13. Указ Президента України від 2 березня 2022 року №93/2022 «Про координацію заходів з вирішення гуманітарних та соціальних питань» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/932022-41489>.

14. СпівДія. URL: <https://spivdiia.org.ua>.

References

1. Blyzniuk V. V., Yatsenko L. D. Rynok pratsi Ukrainy v umovakh viiny [The labor market of Ukraine in the conditions of war]. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137> [in Ukr.].

2. Buriak Ye. V., Redko K. Yu., Chornovol A. O., Orlenko O. V. Sotsialno-ekonomichni aspekty staloho rozvytku Ukrainy v umovakh viiny (ievrointehratsiini aspekty) [Socio-economic aspects of sustainable development of Ukraine in the conditions of war (European integration aspects)]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriya ekonomichna. Seriya yurydychna. Vyp. 34. 2022. S. 135-143. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052> [in Ukr.].

3. Yakist zhyttia naseleння Ukrainy ta pershi naslidky viiny [The quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war] Cherenko L.M., Poliakova S.V., Shyshkin V.S., Reut A.H., Krykun O.I., Kohatko Yu.L., Zaiats V.S., Klymenko Yu.A.; Nats. akad. nauk. Ukr., In-t demohr.ta sots. doslidzh. im.M.V. Ptukhy. Kyiv, 2023. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf [in Ukr.].

4. Khmarska I.A., Kucheriava K.Ia., Klimova I.O. Osoblyvosti pislivoiennoho vidnovlennia ekonomiky ukrainy [Peculiarities of the post-war economic recovery of Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo. Vypusk № 42. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31> [in Ukr.].

5. Tsentr Razumkova. Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho suspilstva (2022) [Socio-economic and humanitarian consequences of Russian aggression for Ukrainian society (2022)]. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf [in Ukr.].

6. Pidsumky 2022 roku ta ochikuvannia shchodo 2023 roku [Results of 2022 and expectations for 2023]. Tsentr ekonomichnykh ta sotsialnykh doslidzhen NISD. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-2022-roku-ta-ochikuvannya-shchodo-2023-roku> [in Ukr.].

7. Mekhanizm nadannia derzhavnoi humanitarnoi dopomogy v umovakh voiennoho stanu: analitychna dovidka [The mechanism of providing state humanitarian aid in the conditions of martial law: an analytical reference]. Kyiv: Natsionalne ahenstvo z pytan zapobihannia koruptsii, 2022. 75 s. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Mehanizmu-nadannya-derzhavnoyu-gumanitarnoyi-dopomogy-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf> [in Ukr.].

8 Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [in Ukr.]

9. Pro pravovyi rezhyim voiennoho stanu [About the legal regime of martial law]: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r. № 389. Vidomosti Verkhovnoi Rady. Ukrainy. 2015. № 28. St. 250 [in Ukr.].

10. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku №64/2022 «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» [Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022 «On the introduction of martial law in Ukraine»]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukr.].

11. Volodymyr Zelenskyi vystupyv z videozvernenniam shchodo realizatsii initsiatyvy Yevropeiskoho Soiuzu «Shliakhy solidarnosti» [Volodymyr Zelenskyi delivered a video message on the implementation of the EU initiative «Shliakhy solidarnosti»]

«Paths of Solidarity»]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-vistupiv-z-videozvernenniyam-shodo-realiz-79085> [in Ukr.].

12. Ініціатива *Grain from Ukraine* підкреслює глобальну роль України та її партнерів у гарантуванні світової продовольчої безпеки – Президент за підсумками *International Summit on Food Security*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/iniciativa-grain-ukraine-pidkreslyuye-globalnu-rol-ukrayini-79473> [in Ukr.].

13. *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 2 bereznia 2022 roku №93/2022 «Pro koordynatsiiu zakhodiv z vyrishennia humanitarnykh ta sotsialnykh pytan»* [Decree of the President of Ukraine dated March 2, 2022 No. 93/2022 «On coordination of measures to resolve humanitarian and social issues»]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/932022-41489> [in Ukr.].

14. *SpivDiia* [SpivDiia]. URL: <https://spivdiia.org.ua> [in Ukr.].

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Костик Євгеній Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, 08401, Україна

e-mail: klio79@i.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1613-2422>

Овсієнко Анатолій Миколайович, старший викладач кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, 08401, Україна

e-mail: viddil1092019@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9808-8028>

DATE ABOUT THE AUTHORS

Kostyk Yevhenii, Ph.D. in History, Associate Professor at the Chair of Economics, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30, Sukhomlynskyi St., Pereiaslav, Kyiv region, 08401, Ukraine

e-mail: klio79@i.ua

Ovsienko Anatolii, Senior Lecturer at the Chair of Economics, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30, Sukhomlynskyi St., Pereiaslav, Kyiv region, 08401, Ukraine

e-mail: viddil1092019@ukr.net

УДК 314.15:[355.01(470:477) «2014/...»]

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-120-125>

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: БЕЗПЕКОВІ ГАРАНТІЇ ТА ПРАВОВІ МОЖЛИВОСТІ

Шимченко Л. А.

Предметом дослідження є безпекові гарантії та правові можливості українських мігрантів в умовах війни росії проти України.

Метою дослідження є визначення елементів феномена українських міграційних процесів в умовах агресії росії проти України.

Методи дослідження. Задля вирішення поставлених завдань дослідження використано системний підхід, методи узагальнення, аналізу, синтезу, що дало можливість забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи: В статті обґрунтовано феномен української трудової міграції до європейських країн в період, що передував повномасштабній агресії росії щодо України; визначено, що ризиком була, а в період 2022-2023 рр. ще більше проявилась, проблема неповернення українських громадян на батьківщину. Проаналізовано систему дотримання безпекових гарантій європейськими країнами для українських біженців, відповідно до норм Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року щодо права на проживання, медичні послуги та освіту.

Визначено феномен масштабності допомоги українським біженцям в розміщенні, правовому та фінансовому захисті; звернуто увагу на сприяння в трудовлаштуванні, вивченні мови країни проживання та забезпечення освітніми послугами дітей вимушених мігрантів. Звернуто увагу на депортаційний феномен, застосовуваний росією по відношенню до українського населення окупованих територій, особливо дітей.

Висновки. Міграція як готовність людини до переміщення через суперечність між потребами та можливостями набула такої гостроти, що феноменальність проявилася в кількості 12-16 млн. осіб та формі прояву: внутрішньо переміщені та біженці до інших країн. Якщо до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну основними мотивами були: незадоволеність рівнем добробуту,